

Іван Шишкін

ПІСЛЯВОЄННА ПОЛЬЩА В ПОЛЬСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена діяльності польського руху опору, спрямованого на планування і розробку планів реформування, розвитку та подальшого функціонування польської держави після закінчення Другої світової війни. Проаналізовано офіційні документи, теоретичні розробки польського еміграційного уряду, його представництва в краї, а також політичні програми найбільш впливових польських політичних партій.

Ключові слова: польська політична думка, еміграційний уряд, польське підпілля, політичні партії і рухи, польський «Лондонський» табір, національні меншини, кордони.

Важливе місце в історії європейського руху опору та його боротьби проти фашистської Німеччини відіграє діяльність польського еміграційного уряду і його представництв, а також різних політичних сил, що об'єдналися навколо ідеї боротьби за відновлення Польської держави. Слід сказати, що досить вагомим є вивчення історії польської політичної думки цього періоду, адже саме вона істотно впливала на позицію політичних еліт, переговорний процес, заходи, що здійснювалися підпіллям, його політику на місцях, вимоги, сформульовані політиками, зобов'язання, які вони на себе брали тощо. Досить часто політичні погляди в середовищі «Лондонського табору» заважали переговорному процесу. На них же, у свою чергу, впливали позиції різних політичних угруповань, що входили до складу руху опору. З огляду на це, вивчення польської політичної думки є, безумовно, актуальним.

Проблемі діяльності польського руху опору присвячено низку праць. Вагомий внесок у наукове вивчення різних аспектів цієї проблеми здійснили І. Ільюшин, Л. Зашкільняк, В. Трофимович, А. Русначенко, В. В'ятрович та інші науковці. Українська історіографія основну увагу зосередила на дослідженні українсько-польських стосунків, на які, у свою чергу, мала безпосередній вплив польська політична думка. Серед польських дослідників варто згадати Р. Тожецького, В. Бонусяка, К. Пжибиша, Е. Дурачинського, А. Фрішке тощо. Водночас не достатньо дослідженою залишається позиція польських політичних еліт щодо майбутнього устрою держави, засад діяльності її владних інститутів, проблема майбутніх кордонів, політика щодо національних меншин. З огляду на це постає необхідність вивчення вищезгаданих аспектів.

Після поразки польської держави від гітлерівської Німеччини в 1939 році серед польських еліт неодноразово піднімалося питання про те, хто винен у цій військовій катастрофі, чому так сталося, а головне: що потрібно зробити в майбутньому, щоб такого більше не повторилося. Усвідомлення необхідності змін мало місце серед усіх без виключення політичних сил. На цьому тлі точилися постійні дискусії. Слід сказати, що різні політичні угруповання представляли відмінні можливі моделі політичного, економічного, культурного розвитку Польщі після закінчення війни. Великою мірою вони залежали від політичної платформи тієї чи іншої партії або руху, проте, досить часто, це було продовження довоєнних напрацювань, які намагалися адаптувати до умов часу. У період війни польський уряд та його представництва діяли базуючись на квітневій конституції 1935 року. Проте, не зважаючи на різні погляди, всі без виключення політичні сили були єдині в одному: зміни мають відбутися обов'язково і вони мають зробити Польщу сильною державою та одним із центральних політичних гравців у майбутній післявоєнній Європі.

Чільне місце в різного роду теоретичних розробках польського політикуму посідала проблема політичного устрою післявоєнної польської держави. 9-го грудня 1939 р. було скликано польську Національну раду в Парижі, у склад якої входило двадцять представників від різних політичних угруповань. Слід зазначити, що ще під час обговорення проблеми створення Національної ради (засідання Ради міністрів від 23-го листопада 1939 року в Парижі) виникла дискусія про те, які політичні партії мають увійти до складу ради. Під час обговорення голова Ради міністрів заявив, що потрібно підтримувати подальші контакти з польськими євреями. Міністр

Я. Станьчик зазначив, що в разі утворення такої інституції, як Національна рада, належить запросити до неї не тільки представників від євреїв, але також і українців [11, s. 91]. Вражаючим є той факт, що українців та білорусів, як представників слов'янських меншин, у Національній раді представлено не було. Польський еміграційний уряд визначив основні стратегічні цілі своєї політики. Вони заключали в себе такі положення:

1. Польща повинна здобути незалежність.
2. Територія Польщі після війни не повинна зменшитись.
3. Для зміцнення безпеки Польщі необхідно ліквідувати проблему Східної Пруссії [8, s. 115].

Загальну декларацію польського уряду щодо майбутнього політичного устрою польської держави було виголошено лише на початку 1942 року під час виступу прем'єра В. Сікорського з нагоди нового скликання Національної ради. Він підкреслив, що Польща буде демократичною республікою, яка базуватиметься на засадах парламентаризму, а її керівництво обиратиметься загальним, рівним, безпосереднім і таємним голосуванням. У виступі говорилось також і про те, що польський народ відмовляється від будь-яких постулатів, що суперечать демократичним засадам і відкидає будь-які форми диктатури [12; 3, s. 1]. Тобто, іншими словами, представники польських урядових кіл виголосили чітку позицію щодо майбутнього політичного устрою Польщі – це мала бути республіканська форма правління з широкою демократією та самоврядуванням. На думку Прем'єр-міністра, першочерговими завданнями, крім встановлення широкої представницької демократії, є відбудова промисловості, реформування сільського господарства і побудова держави з сильною виконавчою владою, яка зможе консолідувати суспільство навколо себе [12].

Таку точку зору підтримувало і Міністерство конгресової роботи. Його завданням була розробка різного роду програм можливого устрою польської держави, бо планувалося, що такого роду проекти в майбутньому будуть представлені на мирній конференції присвяченій післявоєнному врегулюванню. Позицію уряду повністю поділяла й Національна рада. У її розробках також підкреслювалася необхідність створення демократичної польської держави з республіканським управлінням. Польське підпілля на місцях, представлене Делегатурою (представництвом) уряду та Армією крайовою, у загальних рисах також підтримувало позицію еміграційного уряду та Національної ради. Зокрема Рада національної єдності заявляла, що після закінчення війни головним і першочерговим завданням стануть вибори до парламенту. На думку її представників, необхідно розробити нову виборчу ординацію, на підставі якої провести вибори до парламенту. Після цього новий парламент мав прийняти зміни до конституції. Головний закон повинен був сформулювати гарантії прав і свобод громадян: загальну громадянську рівність, свободу віросповідання, політичних переконань, свободу слова, друку, різного роду зібрань, товариств та ін., у разі одночасної рівності обов'язків. Крім того, значна увага приділялася засадам діяльності виконавчих органів. Перш за все передбачалося передати велику кількість повноважень центральній владі на місця і, водночас, децентралізувати адміністративні функції влади. Органи місцевої влади мали діяти на підставі широкого професійного, територіального і господарчого самоврядування, а також законності та правової відповідальності [14, s. 345]. Загалом, уряд та його представництво виступали за демократизацію політичної системи майбутньої Польщі і саме з цими процесами пов'язували можливість існування сильної, незалежної польської держави.

Плани щодо майбутнього Польщі розроблялися не лише в урядових колах. Працювали над ними й різні політичні партії і рухи. Як вже зазначалося, часто це було продовженням програмових засад довоєнного періоду, проте вони доповнювалися новими пропозиціями щодо політичного, соціально-економічного, територіального устрою, культурного розвитку тощо, виходячи з нових реалій та викликів, що поставали перед польськими політичними елітами. Хронологічно першим документом такого типу. Початок було покладено декларацією прийнятою Польською соціалістичною партією «Вільність, Рівність, Незалежність» (ППС – ВРН). Це був перший офіційний документ такого роду, який під назвою «Програма народної Польщі» було опубліковано вже в 1941 році. Згодом, у 1943 р., її без змін було перевидано польською й англійською мовами. Ця програма передбачала формування в Польщі республіканського демократичного ладу з широким самоврядуванням на місцях. Польща має увійти до «Союзу вільних європейських народів», де буде сприяти його консолідації і спроможності протистояти різним внутрішнім і зовнішнім загрозам [10, s. 20] (тут ідеться про концепцію створення після війни Конфедерації Центральної Європи. Початком її заснування мало стати об'єднання Польщі та Чехословаччини. – Див.: [15, s. 133-134]). Слід зауважити, що так як це була найраніша програма серед усіх складених політичними силами, то вона здійснила суттєвий вплив на подальші розробки та

концепції усіх без винятку політичних сил «Лондонського табору», адже у своїх програмних документах вони так чи інакше зверталися до цього документу модифікуючи власні вимоги, створюючи відмінні пропозиції, адаптуючи окремі пункти під власну політичну платформу.

Однією з впливових політичних сил була Національна партія (Стронництво народове – СН). Її представники здійснювали активну пропагандистську діяльність. Було опубліковано низку аналітичних опрацювань і різного роду заяв, проте документу, який би мав характер офіційної програмової декларації вироблено не було. Критикуючи традиційну парламентську форму правління, і, водночас, засуджуючи фашизм Національна партія пропонувала власне бачення розвитку Польщі – це мала бути Католицька держава польського народу в якій виключно поляки мали б повні політичні права [2, s. 280]. На думку діячів СН, політичний устрій майбутньої польської держави мав забезпечити можливість участі громадян в управлінні державою. Демократична ж форма правління мала відображати інтереси всіх, без виключення, громадян, а не лише якоїсь окремої організації, чи класу [13, s. 113].

Широке висвітлення майбутніх змін політичного устрою післявоєнної Польщі міститься в політичній програмі Робітничої партії (Стронництво праці – СП). Її було оприлюднено 15 липня 1944 року. Згідно з цим документом, Польща має будувати своє майбутнє опираючись на рівновагу авторитету та свободи. На думку діячів СП, у попередні історичні періоди, польська держава опиралася на сеймову систему або ж санаційну. Тому важко було здійснювати управління, адже в першому випадку неможливо було створити сильну виконавчу вертикаль влади, у другому – пересічний громадянин був незахищений від сильного уряду, який «прагнув свавілля і топтав базові права особистості» [10, s. 214]. Щодо змін до конституції, то тут пропонувалося посилити президентську владу. Згідно з програмою, президент мав право призначати і відкликати уряд на чолі з прем'єром, призначати і звільняти вищих посадових осіб та військово керівництво, розпускати палати парламенту, зосереджував у своїх руках контроль за судовою владою, а також представляв державу в зовнішній політиці. Його влада обмежувалася лише головною метою управління – «добротом народу» [10, s. 214]. У разі порушення конституції президент може бути усунутий від виконання обов'язків спеціально скликаним для цього органом, що «стоятиме на захисті верховенства права» [10, s. 215]. Державна адміністрація мала бути ізольована від політики і повинна «не правити, а служити народу» [10, s. 215; 2, s. 282]. Загалом Робітничка партія розробляла ідею існування сильної президентської республіки, як третього шляху, відмінного від «сеймократії» і «санації».

У грудні 1943 року було виголошено єдину програму селянського руху, репрезентовану Селянською партією «Рох» (Стронництво людове «Рох» – СЛ). У ній загалом піддано критиці попередні уряди Польщі. Підкреслювалося, що їхнє керівництво потрібно притягнути до кримінальної відповідальності за те, що не здійснило «належної підготовки нації до оборони від ворога» [10, s. 106]. Зміни в суспільно-політичному устрої, на думку ідеологів СЛ, необхідно розпочати з ґрунтовної демократизації усього життя майбутньої Польщі. Головною і рушійною силою цього процесу мало стати селянство. При цьому зазначалося, що тут відсутній класовий підхід. Така позиція продиктована фундаментальними засадами національної політики і польською «рацією стану» [10, s. 106]. Загалом майбутня Польща вбачалася, як республіка з парламентською формою управління, де сейм буде контролювати уряд, а той, у свою чергу, діятиме згідно з рішенням більшості представників парламенту.

Серед політичних партій так зв. демократичного напрямку чільне місце посідала Демократична партія (Стронництво демократичне – СД). У квітні 1943 року було оприлюднено її «Проект ідеологічної декларації». У ньому висловлено думку, що перед загрозою «споконвічно воюючого німецького і радянського імперіалізму» держави Центральної Європи повинні об'єднатися в федерацію – Союз вільних народів, у якому провідну роль відіграватиме Польща, а його суверенітет буде обмежуватися лише спільними інтересами. [10, s. 36]. На думку СД, майбутня Польща має бути республікою. Для початку планувалося здійснити п'ятиступеневі вибори народного представництва, яке, у свою чергу, прийняло б конституцію. Польський уряд повинен звітувати перед парламентом, опиратися на широку довіру та «бути спроможний працювати довго і планомірно». Водночас президентські повноваження в декларації описано в загальних рисах: він, як «ключовий чинник буде наділений достатньою владою для виконання обов'язків згідно зі своєю високою посадою» [10, s. 37]. Загалом Польща вбачалася, як держава з республіканською формою правління і сильним парламентом. Дещо пізніше, після утворення Партії польської демократії (Стронництво польської демократії – СПД), у липні 1943 року на загальному з'їзді у Варшаві було прийнято «Ідеологічні тези». Вони були більш радикальними за згаданий «Проект

декларації». Передбачалося, що Польща буде республікою, проте усю власність потрібно націоналізувати і зробити спільною, задля всезагального користування. При чому без відшкодування власникам [2, s. 284].

Надзвичайно важливим аспектом, який постійно привертав увагу польських політиків, стала також проблема кордонів і взаємовідносин держави з національними меншинами. Одним із таких питань, яке стояло на порядку денному, була проблема української меншини. З огляду на це Комітет міністрів у справах краю ухвалив декларацію, яка побачила світ 28 листопада 1939 року. Цей документ самі поляки визначили як інструкцію у справі контактів з Україною. У ній говорилось про те, що уряд не тільки припускає можливість порозуміння з самостійницьким українським рухом, але й визнає потребу у створенні спільного фронту проти окупантів [7, s. 17]. Зазначалося, що польський бік визнає можливість виникнення незалежної української держави і погодиться на найсміливіші пропозиції щодо її східних кордонів. В інструкції підкреслювалося, що майбутня Україна і Польща будуть об'єднані у федерацію, у якій обидві користуватимуться рівними правами. Згідно з положеннями документа, «проходження кордону між Польщею та Україною буде залежати від ступеня взаємопов'язаності федерального устрою». Гарантувалося й дотримання усіх принципів рівності, а також забезпечення української меншини в складі Польщі і польської в Україні «національними та культурними правами на принципах взаємності» [16, s. 98]. Резолюцію було передано Прем'єр-міністру ген. В. Сікорському, проте він скептично поставився до можливості створення української держави на теренах «східних кресів» [16, s. 101], вважаючи Західну Україну «передпіллям стратегічним» [16, s. 97]. Тому було прийнято рішення про те, що резолюція відіграватиме лише роль директив у переговорах з українцями. Офіційна декларація польського уряду від 18-го грудня 1939 р. не пішла далі загальних тверджень про справедливість та суспільну рівноправність національних меншин, які «приймали участь у боротьбі і залишилися вірними польській державі» [6, s. 587].

Варто підкреслити, що в довоєнній Польщі склався стереотип згідно з яким «східні креси» вважались відсталим аграрним регіоном. Не зважаючи на це в геополітичних побудовах представників «лондонського табору» цим територіям приділялася величезна увага. У різного роду документах, розроблених його структурами, акцент робився на ролі Польщі, як представника «християнської цивілізації» на Сході та її внеску у справу захисту «загальнолюдських ідеалів». З огляду на це, польсько-радянський кордон 1921 р. розглядали як рубіж між Європою та Азією, латинською і східною культурами, світом свободи і системою організованого рабства [1, s. 30]. Тому метою політики польського руху опору було завоювання Польщею такого статусу, за якого їй не загрожувала б небезпека ні з заходу ні зі сходу. Виходячи з цього, у діяльності всіх структур «лондонського табору» чітко прослідковується мета добитися відновлення довоєнного «status quo», а саме – незмінності кордону між Польщею та СРСР до вересня 1939 р. На думку переважної більшості польських політиків і військових, втрата довоєнних територій Польщі на сході означала послаблення обороноздатності держави і безпосередню загрозу політичним, економічним і комунікаційним центрам. Тут першочергове значення надавалося залізничній лінії Вільно – Барановичі – Лунінець – Сарни – Рівне – Львів [1, s. 30]. 30-го листопада 1939 року було видано декрет президента Речіпосполитої В. Рачкевича про недійсність будь-яких законів, прийнятих окупаційною владою [9, s. 179-180]. Це стосувалось і кордонів польської держави. Тобто, на офіційному рівні польський уряд задекларував позицію неподільності кордонів Польщі. Слід зауважити, що якщо щодо східного кордону польський уряд твердо стояв на позиціях його незмінності, то західний кордон Польщі він готовий був переглянути. При цьому можливість отримати збільшення територій Польщі за рахунок земель Східної Пруссії розглядалась, як компенсація за завдані Польській державі втрати. Проте навіть на період 1942 року ген. К. Сікорський ще не формулював остаточно концепції про обов'язкову необхідність проходження польсько-німецького кордону по Одрі та Нисі Лужицькій. Існували побоювання, що вимоги збільшити польські терени за рахунок німецьких земель на заході можуть бути використані, як аргумент для відчуження «східних земель» і компенсацію їх землями на заході. Лондонський уряд також вважав, що союзники ставляться до цієї ідеї не дуже прихильно, а тому потрібно свої вимоги викладати поступово, щоб «привичайти» їх до такої радикальної концепції [5, s. 385]. Під впливом різних зовнішньополітичних чинників, а також подій, що відбувалися на теренах самої Польщі, уряд усе чіткіше висловлювався за потребу отримання територій на заході і півночі. Прем'єр-міністр С. Миколайчик уже наприкінці 1943 року заявляв про необхідність отримання майбутньою польською державою вільного доступу до моря, а також повернення

Польщі земель, що були нею втрачені внаслідок постійних німецьких зазіхань [13, s. 75]. Що ж стосується кордонів на Сході, то лише в 1944 році частина представників польського уряду на чолі з С. Миколайчиком, під тиском Великобританії, була схильна до визнання лінії Керзона за східний кордон і розширення польських теренів на заході. Це викликало палку дискусію в середовищі польського політикуму і призвело до політичної кризи наслідком якої стала відставка уряду С. Миколайчика в листопаді того ж року. Новий уряд на чолі з Т. Арцішевським знову повернувся до концепції неподільності теренів Польщі на сході й отримання земель на заході. У відповідь на виступ У. Черчіля (який заявив, про необхідність переміщення східного кордону Польщі та гарантував у компенсацію за це терени Східної Пруссії) він у своєму інтерв'ю заявив, що Польща не прагне включити до свого складу вісім із десяти мільйонів німців, а лише хоче повернути власні етнічні та історичні землі [4, s. 424-425]. На відміну від офіційної позиції уряду польське підпілля не могло її висловлювати, проте існує низка проектів, які дають можливість зрозуміти позицію останнього щодо майбутніх кордонів польської держави. Крайова політична репрезентація (КРП) виступала за включення до складу Польщі Гданська, Східної Пруссії, Мазовії Західного Помор'я і Шльонська. На півночі кордон мав проходити по Балтиці і включати в себе терени Литви. Щодо східних рубежів, то тут вона передбачала збереження кордонів за умовами Ризького мирного договору. Приблизно на таких же позиціях стояла й Рада національної єдності (РНЄ) і, загалом, Делегатура уряду. Головне командування Армії Крайової розглядало два можливих варіанта встановлення кордонів на заході. Перший (категоричний) – передбачав включення теренів Східної Пруссії, Гданська, Шльонська, а другий (максимальний) – ще й землі Західного Помор'я [13, s. 77-79].

Слід зауважити, що пропозиції польського уряду та підпілля з приводу формування майбутніх кордонів польської держави хоча і відображали узгоджену позицію політичних партій, проте вимоги останніх були зі зрозумілих причин набагато ширшими, адже уряд представляв офіційну позицію, а політичні угруповання могли собі дозволити висловлювати більш радикальні погляди. Проблемі кордонів, меншин, майбутнього політичного устрою, розвитку економіки, культури й освіти було присвячено низку програмних документів, проте найбільший вплив на політику уряду і підпілля мали позиції найбільших політичних угруповань таких як Національна партія, Селянська партія, Соціалістична партія – ВРН, Робітничка партія і Демократична партія. Однією з таких партій, як уже зазначалось, було Стронніцтво народове, яке одним із перших розробило широку програму повернення Польщі її теренів та отримання в компенсацію нових земель по лінії Одри. Уже в жовтні 1939 року політична рада СН висунула постулат про необхідність встановлення на заході таких кордонів із Німеччиною, які б раз і на завжди унеможливили німецьку агресію. Територія польських державних, цивілізаційних і національних впливів, на думку представників цієї партії, мала охоплювати Польщу трьох морів. Згідно з програмою, майбутня польська держава мала після поразки Німеччини у війні охоплювати наступні кордони: на заході – лінія Одри і Ниси Лужицької, на півночі – Балтики, на сході до Смоленська і по Дніпру, на півдні до Карпат [10, s. 132]. Загалом таку позицію розділяла більшість правих партій та угруповань Польщі. Зокрема: Конфедерація народу, Національно-радикальна партія, Національні збройні сили та ін. Серед політичних сил, що представляли селянський рух, концепцію формування майбутніх кордонів найбільш широко представлено в програмних документах Селянської партії «Рох». Загалом її представники заявляли про необхідність проходження західного кордону по Одри і Нисі Лужицькій. Що ж стосується східних кордонів, то тут позиція партії збігалась з офіційною позицією уряду: «Селянський рух виступає за необхідність повернення наших кордонів на Сході до вересня 1939 р.» [14, s. 298]. Соціалістична партія (ППС – ВРН), приділяла менше уваги майбутнім кордонам Польщі, більше зосередившись на розробці майбутніх планів щодо розвитку економіки, державної політики, проте вказувалось, що кордони з Німеччиною мають гарантувати безпеку польської держави і компенсувати її втрати під час війни. Загалом вважалося, що після війни буде утворено федерацію держав Центральної Європи, яка опиратиметься на заході на кордони по Балтиці. Східний кордон, на думку діячів ППС, мав проходити згідно з умовами Ризького миру [13, s. 84-85]. Багато уваги формуванню майбутніх кордонів польської держави приділяла Робітничка партія. Згідно з її програмними документами межі польської держави повинні охоплювати Одру, Нису Лужицьку, включати також Східну Пруссію, Гданськ, Західне Помор'я і Гірський Шльонськ. При цьому: «Польща, що б бути сильною і потужною повинна мати відповідну територію, що становитиме цілісний блок з географічної, стратегічної і господарчої точки зору, який опиратиметься на якомога довший морський кордон і включатиме

у свої межі територію, що належить до польської цивілізації» [14, s. 382]. Щодо східних кордонів Польщі, то Робітничая партія також стояла на позиціях утримання їх у межах затверджених Ризьким миром, тобто до 1939 року. З різними планами майбутнього територіального устрою Польщі пов'язане й таке важливе питання, як проблема національних меншин. Територіальні претензії Польщі до Німеччини, а також прагнення залишити у своєму складі західноукраїнські, західнобілоруські і частину литовських земель на яких проживали не лише представники української чи білоруської нації, але й, скажімо, євреї, чехи, росіяни та ін. передбачали необхідність регулювання взаємовідносин між титульною нацією – поляками і національними меншинами. Тому пропозиції щодо ролі останніх у майбутній відродженій Польщі займали істотне місце в польській політичній думці 1939-1945 рр. Якщо в загальному охарактеризувати погляди в середовищі «Лондонського табору», а особливо програми політичних партій, які до нього входили, то тут слід сказати, що щодо майбутнього німецького населення погляди були дуже подібними якщо не однастайними. Те ж можна стверджувати і щодо євреїв Польщі. Водночас майбутнє слов'янських меншин різними політичними силами трактувалося по-різному. Перша офіційна заява, що стосувалася національних меншин, як уже згадувалося, була виголошена 18 грудня 1939 року. Згодом, у липні 1941 року, було опубліковано Декларацію уряду РП. У ній зазначалось, що Польща буде демократичною державою, де всі громадяни без огляду на расу, віровизнання чи національність користуватимуться рівними правами, проте серед таких громадян перераховувалися лише слов'янські меншини, євреї та литовці. Щодо німців, то про такі права не згадувалося [13, s. 95]. Слід зазначити, що наступні уряди – С. Миколайчика та Т. Арцішевського займали незмінну позицію щодо національних меншин. Вони гарантували їм рівні з поляками права та обов'язки, а також сприяння в розвитку національної культури.

Від офіційної позиції уряду та його представництв у країні відрізнялись погляди політичних партій. Зокрема Національна партія приділяла багато уваги розробці планів щодо майбутнього меншин. Її ідеологи виходили з того, що на теренах Польщі проживає занадто велика кількість різних народів, а це, у свою чергу, вважалось дестабілізаційним чинником. Звідси виводили тезу, що Польща, перш за все, має бути державою поляків, а тому меншини потрібно позбавити політичних прав, залишивши їм виключно господарче та культурне самоврядування. У жовтні 1943 року було опубліковано «Ставлення СН до української справи». У ньому зазначалося, що ставлення до українців залежатиме від їх позиції щодо польського народу. Приблизно така ж позиція була й щодо білорусів. Литовців пропонувалось виселити на терени Литви. У єврейському питанні СН займало дещо іншу позицію. Зокрема, засуджуючи голокост, його представники визнавали сам факт зникнення єврейського населення з теренів Польщі позитивним моментом і виступали за добровільну еміграцію євреїв з Польщі. Щодо німецької меншини, то тут Національна партія виступала за примусове виселення [13, s. 95-99].

Селянська партія «Рох» також приділяла багато уваги проблемі меншин. Так само як і СН, Стронніцтво людове не бачило можливості в проживання на теренах Польщі німецького населення і виступало за його примусове виселення. Вважалось, що найкращим розв'язанням єврейського питання була б їх добровільна еміграція. Щодо українців і білорусів, то тут представники цього політичного угруповання вважали їх близькими по духу і передбачала можливість надання усіх прав на рівні з поляками. В обмін за це слов'янські меншини мали бути лояльними до польської держави [13, s. 101-102].

Отож, слід зазначити, що польський рух опору розгорнув активну діяльність спрямовану на розробку проектів політичного устрою майбутньої Польщі. Майже всі політичні сили бачили післявоєнну польську державу республікою. Позиції різних партій різнилися лише в тому має бути парламентська республіка, президентська чи, можливо, має бути встановлено рівновагу між законодавчою і виконавчою владою. Передбачалося, що без демократичного устрою й активної позиції на міжнародній арені Польща не зможе бути сильною європейською державою. Її суверенітет і незалежність ставилися в залежність від незмінності територій, що, у свою чергу, підводило до розмірковувань про те в яких межах мають проходити кордони держави.

Проблема майбутніх кордонів займала чи не головну увагу польських політиків періоду війни. Вона була стрижневою як для офіційних урядових кіл, так і для представників політичних партій та угруповань. Із проблемою майбутніх польських територій тісно пов'язувалась і проблема меншин. Загалом спектр пропозицій щодо майбутнього меншин у Польській державі був досить широким і коливався від пропозицій радикального розв'язання до досить поміркованих планів. Аналіз програмних документів польського політикуму дає можливість отримати карти-

ну настроїв у польському суспільстві і дати відповідь на питання про можливість налагодження діалогу між меншинами та титульною нацією.

Список використаних джерел та літератури:

1. Archiwum Adama Bienia. Akta narodowościowe (1942-1944) / Opr. A. Roliński. – Kraków : Wyd-wo Biblioteki Jagiellońskiej, 2001. – 606 s.
2. Bonusiak W. Polska pod czas II wojny światowej / W. Bonusiak. -Deklaracja programowa Rządu RP // Rzeczpospolita Polska. -Duraczyński E. Rząd polski na uchodźstwie (1939-1945) : Organizacja, personalia, polityka. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1993. – 487 s.
3. Friszke A. O kształt niepodległej / A. Friszke. – Warszawa : Biblioteka Więzi, 1989. – 544 s.
4. Friszke A. Rząd na obczyźnie wobec państwa podziemnego w kraju / A. Friszke // Materiały do dziejów Polskiego Uchodźstwa niepodległościowego : Władze RP na obczyźnie pod czas II Wojny Światowej. -Partacz Cz. Kwestia ukraińska w polityce polskiego rządu na uchodźstwie i jego ekspozytur w kraju (1939-1945) / Cz. Partacz. – Koszalin : Politechnika Koszalińska, 2001. – 405 s.
5. Polska-Ukraina: trudne pytania // Materiały IV międzynarodowego seminarium historycznego «Stosunki polsko-ukraińskie w latach II wojny światowej», Warszawa, 8-10 października 1998 r. - Prawdziwa historia Polaków. Ilustrowane wypisy źródłowe (1939-1945) / oprac. D. Baliszewski, A. Kunert. – Warszawa : RYTM, 1999. – T. 1. (1939-1942). – 830 s.
6. Programy polskich partii politycznych i ugrupowań partyjnych lat wojny i okupacji Hitlerowskiej / oprac. K. Przybysz. – Warszawa : COM SNP, 1987. – 225 s.
7. Protokoły z posiedzeń Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej / oprac. Wojciech Rojek. Kraków : Secesja, 1994. -Przemówienie prezesa Rady Ministrów gen. Władysława Sikorskiego na otwarciu Rady Narodowej w dniu 24-go lutego 1942 / Józef Pilsudski Institute of America: Kolekcje archiwalne online. – Режим доступу : <http://www.pilsudski.org/archiwa/dokument.php?nonav=0&nrrar=701&nrzesp=9&sygn=4&handle=701.180/94>. – Назва з екрану.
8. Przybysz K. Polska myśl polityczna (1939-1945): zarys problematyki / K. Przybysz. – Warszawa : ASPRA, 2000. – 266 s.
9. Przybysz K. Wizje Polski : programy polityczne lat wojny i okupacji (1939-1944) / wybór i oprac : K. Przybysz – Warszawa : Elipsa, 1992. – 429 s.
10. Sławecki P. Koncepcje integracyjne Europy w myśli politycznej polskiego ruchu ludowego w latach 1918-1946 / Piotr Sławecki; // Radzyński rocznik humanistyczny / pod. red. Artura Górnika, Dariusza Magiera i Artura Rogalskiego. – Radzyń Podlaski : Radzyńskie Stow. Inicjatyw Lokalnych, 2006. – T. 4. – S. 120-137.
11. Torzecki R. Polacy i ukraińcy / R. Torzecki. – Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 1993. – 349 s.

Стаття надійшла до редколегії 22.01.2016.

Иван Шишкин

ПОСЛЕВОЕННАЯ ПОЛЬША В ПОЛЬСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Статья посвящена деятельности польского движения сопротивления направленной на планирование и разработку планов реформирования, развития и будущего функционирования польского государства после окончания Второй мировой войны. Проанализировано официальные документы, теоретические разработки польского эмиграционного правительства, его представительства на местах, а также политические программы наиболее влиятельных польских политических партий.

Ключевые слова: польская политическая мысль, эмиграционное правительство, польское подполье, политические партии и движения, польский «Лондонский лагерь», национальные меньшинства, границы.

Ivan Shyshkin

THE ARTICLE IS DEVOTED TO THE ACTIVITY OF POLISH RESISTANCE MOVEMENT THAT WAS AIMED AT PLANNING AND DESIGN OF REFORMATION PLANS, DEVELOPMENT AND FURTHER FUNCTIONING OF POLISH STATE AFTER WORLD WAR II

It was analyzed official documents, theoretical developments of Polish Emigration Government, their representatives in the area and also political programs of the most influential Polish political parties. It is paid a special attention to the position of Polish political groups concerning future political system of Poland, its role and place in postwar Europe and policy towards national minorities and others. It also was studied analytical developments related to the problems of the eastern and western borders of Poland, the ways and methods of resolving territorial issues.

Key words: Polish political thought, emigration government, Polish underground movement political parties and movements, Polish «London» camp, national minorities, borders.